

ERFGOED BRUSSEL

Een publicatie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest

DOSSIER
DE HALLEPOORT

N°002

JUNI 2012

Het park van de Hallepoort

TUINIEREN EN DE MIDDELEEUWEN

WOLFGANG VAHSEN

Landschapsarchitect, verantwoordelijk voor de parken van Leefmilieu Brussel in het stadscentrum

Wat vandaag een van de Brusselse groene ruimten is, was gedurende jaren een openluchtwerf door de aanleg van de metro, een van de tunnels van de kleine ring en een ondergrondse parking van drie niveaus voor zeshonderd plaatsen. Toen deze werken voorbij waren, werd de herinrichting van deze ruimte toevertrouwd aan het Bestuur Uitrusting en Vervoer (BUV). In januari 2003 verkoos dit bestuur, dat verantwoordelijk is voor de beplantingen van de straten van Brussel, het onderhoud van het park over te dragen aan de diensten van het Brussels Instituut voor het Milieubeheer (BIM), dat ook de andere parken van het Brussels Gewest beheert.

Van Heil, T., Panorama op Brussel vanaf Koekelberg, einde 17de eeuw, detail
(© Musea van de Stad Brussel).

Een groot aantal bomen had sterk geleden onder de wegenwerken. Het vellen ervan was onvermijdelijk, lang voor de nieuwe aanplantingen. Bij de planning van deze laatste werd rekening gehouden met het historische aspect van de Hallepoort, hoewel het duidelijk was dat er geen volledige herstelling was voorzien van wat ooit bestond.

DE OUDE GROENE RUIMTE

“Op het eerste plan van Brussel van Jacob van Deventer is de stad te zien omgeven door een vestingmuur versterkt met torens en met een deels met water gevulde vestingsgracht.”¹ Er is geen gebrek aan historische afbeeldingen van de omgeving van de Hallepoort, en dan vooral van die aan de kant van Sint-Gillis. Een algemeen beeld van de omgeving van de buitenkant van de tweede Brusselse omwalling is te vinden op tekeningen van Paul Vitzthumb.² Altijd zijn daarop gesnoeide bomen te zien naast een rij sobere heesters. De wandelaars die op deze tekeningen zijn weergegeven, suggereren dat het hier ging om een publieke ruimte, terwijl er geen sprake was van een aangelegd park. Natuurvrienden zullen betreuren dat het landelijke karakter vandaag verdwenen is.

TOTAALBEELD VAN HET PARK

Het park strekt zich uit van de Munt-hofstraat tot aan het Fontainashof, over een lengte van 540 meter. Op zijn breedste punt, ter hoogte van de voormalige poort, is het niet breder dan 80 meter. Het hoogteverschil tussen beide uiteinden bedraagt iets meer dan

Afb. 1

De omheiningen zijn gemaakt van latten in gekliefd kastankehout (foto A. de Ville de Goyet, 2012 © MBHG).

Afb. 2

De promenade van gesnoeide platanen leidt de blik naar het gebouw (foto A. de Ville de Goyet, 2012 © MBHG).

Afb. 4

In de lente wordt het 'weide'aspect van de grasvelden versterkt door bloeiende bolgewassen (foto W. Vahsen, 2011).

20 meter. De topografie van het terrein komt niet meer overeen met de oude vestinggracht, die werd gedempt na het slopen van de tweede omwalling van de stad. Aan de kant van Sint-Gillis, waar zich de ophaalbrug bevond, evocert een met gras begroeide greppel aan één kant de locatie en de diepte van de historische gracht. Aan de andere kant herinnert een vijver eraan dat de gracht hier met water was gevuld.

Recentelijk geplante hagen rond het hele park scheiden het af van het verkeer en proberen het landelijke aspect en de ontbrekende eenheid te herstellen. Langs deze hagen loopt ook een hek van latten in gekliefd kastankehout (afb. 1), wat aan sommige oude prenten van deze plek doet denken (zie afb. pagina 48).

Aan de kant van de Hoogstraat is het plein voor het museum aan weerszijden afgezoomd met symmetrische leilinden, die dateren van de heraanleg door het BU.V. Het plein is aangelegd op de ophoging, die niets anders was dan de plaats waar de Hoogstraat Brussel binnenkam. De dubbele rij lindes langs de Waterloolaan, de promenade platanen tegenover het Sint-Pietershospitaal en enkele mooie eiken dateren eveneens uit die periode.

..... ROND DE HALLEPOORT

De voormalige eenvoud van de beplanting heeft ook tot sobere nieuwe aanplantingen geïnspireerd: geen bomen met opzichtige bladeren, geen gesofisticeerde beplantingen, geen bloemparterres, geen landschapsinrichting. In de buurt van de toren werden de gerooide bomen (grotendeels acacia's) vervangen door inheemse soorten: eiken, lijsterbessen, esdoorns, essen, haagbeuken, kornoeljes, populieren, elzen, lindes en een kastanjelaar. Dit inheemse karakter verdwijnt naarmate men zich verder verwijdert van het gebouw, dat weer volledig tot zijn recht komt door de verwijdering van het struikgewas eromheen. De achterkant van de nieuwe ondergrondse stookruimte, waar ook het sanitair is ondergebracht, werd aangeaard; een ongemakkelijke en opzichtige trap werd vervangen door een eenvoudige helling die ook voor rolstoelgebruikers geschikt is.

..... HET BOVENGEDEELTE VAN HET PARK

In het gedeelte tussen de Hallepoort en de Munthofstraat bevindt zich een promenade van platanen. Deze bomen, die uitgroeiden tot een 'bos' dat de historische poort verborg, werden behouden. Ze zijn nu opgesteld in lange, gesnoeide rijen die het uitzicht omkaderen en het tracé van de groene ruimte, dat vroeger dat van de stadswallen was, benadrukken (afb. 2).

Tussen deze promenade en de Munthofstraat bevindt zich het gedeelte dat het moeilijkste in te richten was. Door de aanwezigheid van de ondergrondse parking is het maximumgewicht beperkt en kan hier slechts een dunne laag grond worden aangebracht. Op het moment dat het BIM het beheer overnam, was het grootste gedeelte van dit terrein ingenomen door een niet meer gebruikt speelplein. De herinrichting met een middeleeuws tintje, geïnspireerd op het thema van de oude omwallingen, refereert met haar ludieke keuzes en gevels zelfs aan het binnen/buiten-aspect van een stadsmuur (afb. 3). Dit speelplein ligt ver genoeg verwijderd van de historische poort, zodat er geen dissonantie tussen beide constructies ontstaat. Het hoogste punt van dit speelplein, op 5 meter boven de grond en gemakkelijk bereikbaar, biedt een uitkijk over het park en de Hallepoort.

..... HET LAGE GEDEELTE VAN HET PARK EN HET FONTAINASHOF

Op het lageregelegen gedeelte, tegenover het Fontainashof, bevinden zich een moderne fontein en een uitgang van het metrostation Hallepoort. Deze twee elementen liggen midden in het wegverkeer, zodat het hier onmogelijk was om de geluidshinder te beperken. Er werd geprobeerd om dit visueel te compenseren. Het contrast tussen de donkere, gesnoeide taxusbomen die harmoniëren met het Fontainashof (sommige stonden hier al voor de nieuwe aanplantingen) en de nieuwe kerselaars met witte bloemen (ook in de herfst nog opvallend door hun bladeren) geeft karakter aan deze druk gefrequenteerde

Afb. 3

Het speciaal voor het park van de Hallepoort ontworpen speelplein (foto W. Vahsen, 2011).

en wat ongelukkige plek. De altijdgroene taxusbomen zijn een visuele bescherming tegen de overdaad aan autoverkeer. De groene ruimte voor het Fontainashof wordt ook beheerd door het BIM. De beplantingen komen hier overeen met die van het park rond de fontein. Het geheel zal binnen enkele jaren, als de planten gegroeid zijn, zeker overtuigend zijn. Ook hier werd de trap die de metro-uitgang verbindt met de Waterloolaan vervangen door een heling die geschikt is voor mensen met beperkte mobiliteit.

ONDERHOUD

Er wordt bijzondere aandacht besteed aan het onderhoud. De manier waarop dit gebeurt, bepaalt immers mee het toekomstige karakter van het park. De hagen van de omheining worden niet lijnrecht maar rond gesneden, zoals de hagen op het platteland. Met uitzondering van het speelplein (aan de kant van het verkeer omgeven door een altijdgroene haag van *Elaeagnus*) werd gekozen voor beuk, kleine esdoorn, haagbeuk en enkele egelantieren. Onderaan de haag staan planten die we langs onze veldwegen aantreffen (stinkende gouwe, smeerwortel, klimop,...). Dit contrasteert met de in vorm gesnoei-de taxusbomen voor het Fontainashof. De platanenpromenade krijgt elk jaar in juni een zomersnoei en de leilinden

voor het museum worden in de winter gesnoeid. De boomstronken worden twee keer per jaar gekalkt, zoals dat gebeurt in hoogstammige boomgaarden, waar het kalken deel uitmaakt van de behandeling tegen parasieten.

Hoewel de grasvelden bulten en putten vertonen, werden ze niet geëgaliseerd en ze worden niet al te vaak gemaaid, zodat ze meer op een weide lijken dan op een Engels gazon. In het voorjaar bloeien er sneeuwkllokjes, narcissen en krokussen, wat de tuinmannen verplicht om zes weken te wachten tot ze de eerste keer van het jaar kunnen maaien (afb. 4). Het is ongetwijfeld tijdens deze periode dat het hoge gras het meeste lijkt op hoe deze groene ruimte er vroeger uitzag. Daar waar wegen door het grasveld lopen, worden de randen van het gazon bewust niet gesnoeid, wat het geheel een natuurlijker uitzicht geeft. Langs de Hallepoortlaan werd tussen de haag en het voetpad een strook van ongeveer 1,5 meter vrijgelaten. De proefzaaisels van veldbloemen hebben hier bemoedigende resultaten opgeleverd.

Op langere termijn zal het onderhoud op een soepele manier de evolutie van de vegetatie volgen. De Hallepoort zal dus voortaan weer tussen mooie bomen staan in een eenvoudig, door hagen omgeven park. Het valt te hopen dat de restauratie van het gebouw en de heraanleg van het park zullen leiden tot een heropleving van de omgevende wijken.

NOTEN

1. DANCKAERT, L., *Bruxelles : cinq siècles de cartographie* [Brussel, vijf eeuwen cartografie], Lanoo en Mappamundi, Tielt, 1989, p. 15.
2. DEVLEESHOUWER, R., 'La fin de l'Ancien Régime et la période Française' [Het einde van het Franse regime en de Franse periode], in STENGERS, J. (red.), *Bruxelles, croissance d'une capitale* [Brussel, groei van een hoofdstad], Mercatorfonds, Antwerpen, 1979, p.159.

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Bасыn, Stephane Demeter, Paula Dumont, Cecilia Paredes en Brigitte Vander Brugghe, met de medewerking van Anne-Sophie Walazyc voor het kabinet van Charles Picqué, minister-president belast met Monumenten en Landschappen

COÖRDINATIE PRODUCTIE

Koen de Visscher

REDACTIE

Dossier: Blaise Beaume, Marco Bollen, Sylvianne Modrie, Philippe Sosnowska, Wolfgang Vahsen

Varia: Françoise Boelens, Thomas Coomans, Michael De Bouw

News: Ann Degraeve, Paula Dumont, Myriam Goblet, Elisabeth Gybels, Michèle Herla, Michèle Kreutz, Harry Lelièvre, Isabelle Leroy, Cecilia Paredes, Brigitte Vander Brugghe

VERTALING

Hilde Pauwels, Eric Tack, Gitracom

NALEZING

Mia Verstraete, Harry Lelièvre en de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Jean-Marc Klinkert

DRUK

Dereume Printing

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Philippe Piéreuse, Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, CCN - Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

HERKOMST VAN DE FOTO'S

De meeste iconografische documenten werden ter beschikking gesteld door de auteurs en zijn afkomstig van verschillende verzamelingen (referentie vermeld bij elke illustratie).

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

FOTO OMSLAG

Park van de Hallepoort (foto A. de Ville de Goyet, 2012 © MBHG)

LIJST MET AFKORTINGEN

ARB - Académie royale de Belgique
ASB - Archief van de Stad Brussel
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België
KIK - Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
KMGK - Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis
KMSKB - Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
MBHG - Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Documentatiecentrum van het Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting
MSB - Museum van de Stad Brussel

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2012/6860/11

Cette revue paraît également en Français sous le titre BRUXELLES PATRIMOINES